

לדעולם יש כאן יניקה שאינה חייבת, והיא דמביא הוא ע"י הקדשה, וס"ל למתניי דמה"ט גם יכול לקרא, וכקושית הגמרא התם דמה איכפת אם יקרא הפסוקים, ונאמר דל"ח למיחזי כשיקרא, וכן להא דשמא יפקיעו מתרו"מ. ולזה הוכרח להביא מרישא, דבשנים מביא ואינו קורא. והא דאינו קורא הוא ע"כ מצד מיחזי כשיקרא מצד דאתי לאפקועינהו מתרו"מ כדמתרץ התם. וא"כ הוכרח להביא הרישא דב' אילנות.

ז.

ולפ"ז יתורץ גם מה שהערנו דלהר"ח התקנה היא רק לצורך הגזלנים. דלא כן הדבר. דגם אי סמך בהיתר נמי צריך התקנה, וזה לענין כי היכי שיוכל גם לקרא. דבלא התקנה נהי דמצי לאתויי הביכורים כיון שאינו גזלן, מ"מ לקרא לא היי יכול, ומוכרח התקנה לצורך הקריאה. ול"ק לפי הנ"ל גם בהא דפסק הר"ח כר' יוסי, דמר' יוחנן אין הכרח דפליג על האי פסקא דשמואל. כי תקנת יהושע הרי נצרכת גם לר' יוסי לענין דיוכל להביא ולקרא. וכל זה בלי הקדשה כלל.

והא דדאיק הר"ח דעולא לא קאי אליבא דר' יוסי, אעפ"י דגם לר"י י"ל דמ"מ היניקה אינה שלו, י"ל דלר"י יש לו תקנה מאחר שאינו עובר באיסור יכול היה לקנות חלק היניקה שבפירות אלה משל חבירו ולהביא עכ"פ הביכורים אם כי בלא קריאה. ומזה משמע דלא ס"ל לעולא כר' יוסי, וע"כ שם גזלן עליו ואין לו תקנה גם בהבאה.

ח.

והנה בהבנת ענין תקנת יהושע, נראה שהדבר תלוי אי ק"פ כקה"ג או לא. דהתוס' הקשו בקונה אילן אחד לר"מ דס"ל קנין פירות כקה"ג, אמאי לא יביא ביכורים, הא קנה הקרקע לפירותיה. ותירצו לחד תירוצא שכיון שאין לו כשייבש אי"ז גם קנין פירות. וביאור דבריהם נ' דבכה"ג לא קנה הקרקע לפירות אלא הקרקע היא רק בחינת משועבדת לו, שבעל הקרקע מרשה לו לקחת ממנה היניקה, אבל לעולם של הבעלים היא גם לפירותיה. ולפ"ז י"ל דתקנת יהושע היתה שכל כה"ג שיונק משל חבירו יהא נחשב לו קנין פירות בקרקע חבירו ולא רק משעבוד בעלמא. אך כל זה למ"ד דק"פ כקה"ג. משא"כ למ"ד לאו כקה"ג, לא סגי בהכי, דמ"מ אי"ז עדיין "מארצד". ולכן מוכרח לומר דלהאי מ"ד הפירוש של תקנת יהושע היתה להפקיע מהיניקה דין בעלות כל עיקר, וכל מי שיש לו זכות לגדל שם פירות הוא שזוכה ביניקה ע"ז שהפירות גדלים ממנה.

ט.

ומעתה גם כשמזיק לחבירו, שנכנס ברשותו, שנטע תוך ד' אמות נמי, נהי דעושה איסור הרי זה מצד מזיק את חבירו שמעכב המחרישה. אבל באשר ליניקה, כיון שאין ע"ז תורת בעלות מצד בעל הקרקע שפיר מצי למייתי ביכורים. שמה שעושה עבירה הוא לא מצד יניקת הפירות, ואין עבירה זו שבענין אחר מעכבתו מלהביא ביכורים, דבהם אין שום עבירה. דס"ל קנין פירות כקה"ג. והא דקש"ל אמאי לא נמנה זאת בתקנות, כי לדעתו התקנה היתה להקנות לזה ק"פ בשל חבירו, והוי בדומה לשאר תקנות דהתם דהורשה לו להשתמש בשל חבירו. ולא כן לדידן דהתקנה היתה שאין בעלות על היניקה, נמצא שלא קנו כלל הבעלים את היניקה, ואין זה בסוג התקנות שנמנו שם, אלא נוגע לעצם חלוקת הקרקע לשבטים.

סימן צב : בענין כפיה ושעבוד נכסים בצדקהא.

בקצות החושן סימן ר"צ אומר לתרץ (בסוף סק"ג) קושית הראשונים ב"ב דף ח': דנראה דיש כפיה בצדקה, דהרי זו מצוות עשה שמתן שכרה בצידה, ותיירץ דיש דין שעבוד על צדקה (דהוי בגדר מילווה הכתובה בתורה), והגביה היא לא מדין כפיה אלא דנחתין לנכסים. ולפי זה לכאורה צ"ל דכל הני שלא תירצו כן הוא משום דס"ל דאין שעבוד בצדקה. והנה הר"ן (כתובות פ"ד לדף מ"ח ברי"ף דף י"ח) הביא הקושיא והתירוצים, לכאורה לפי זה ס"ל דליכא שעבוד, אך הנה הביא שם עוד מש"כ הרשב"א דבצדקה לא נחתין לנכסים, ומוכח לה מהא דאמרינן (דף מ"ח) מי שהלך למדה"י אין זנים בניו ובנותיו ואין נותנים צדקה מנכסיו, ותמה ע"ז הר"ן הרי יש עוד הלכה שם שבשנתטה יורדים לנכסיו לצרכי צדקה, ואם אמרינן לא נחתי לנכסים, איך ייתכן שנחתו לנכסי שוטה שהוא כאילו שלא בפניו. אע"כ נחתין לנכסים, אך זהו רק כשהוא כאן כדאמר הרמב"ם, אבל אם אינו בפניו - לא.

והנה בדין דלא נחתין שלא בפניו, כגון שהלך למדה"י, פירש בכ"מ שני פירושים: א. דבשנתטה אמדינן לדעתיה שמסכים לזיון ולתת צדקה מנכסיו. ב. משום דאיכא שעבוד נכסים, ובהלך למדה"י דאין גובים מפני שנותן צדקה במקום שהוא שם, עכ"ת"ד. א"כ ק', דאם הר"ן מפרש כתי' א', אין קושיא על הרשב"א מה"ט (וכן פירש באמת המחנ"א בטעמא של הרשב"א). ואם ס"ל כתי' ב', הרי הוא מטעם דיש שעבוד, וא"כ לפי הקצות תקשי מה הביא הר"ן הקושיא, ולא ת"י מצד דין שעבוד.

ב.

אך הנה הקצות באמת שם בראש דבריו הביא הר"ן הנ"ל, וכי דנימוקו הוא לעולם לא מדין שעבוד אלא מדין כפיה, וזה עפ"משי"כ הרמב"ן בענין שעבודא לאו דאורייתא דגובים ע"י שכופין אותו, דאפשר גם לגבות מנכסיו מתורת "עד שתכופנו בגוף תכופנו בממונו". ומה דאין גובים בהלך למדה"י משום דאמרינן כיוון שזה אינו כאן א"א לכופו, וממילא גם א"א לגבות מממונו. [ומה שפ"י הבי"ח והש"ך שלא גובים שלא בפניו הוא כמו שאין גובים חוב שלא בפניו (חוי"מ סי' ק"יו) דחה, דהרמב"ם אמר שאין גובים בשום פנים]. א"כ דעת הר"ן היא בזה ג"כ כמו הרשב"א, שאין שעבוד נכסים, א"כ הרי א"ש דהוקשה לו כמו לשאר ראשונים.

ג.

אלא שלכאורה קשה, דהרי הוא עצמו שם כ' בהא דכתב הרמב"ם שגובים גם בנשתטה הוא בהכרח משום דיש שעבוד, דאם מדין מצוה הרי השוטה פטור מן המצוות, אי"כ קשה ממ"נ, אם הרי"ן פירש כמו טעמו השני של הכ"מ הנ"ל שלא מטעם הסכמתו וניחותא דידי', ע"כ הוא מתורת שעבוד, (והא דלא גובים שלא בפניו, הוא ממשי"כ הכ"מ בטעמו, לפי שנותן צדקה במקום שהוא שם), ואם אינו סובר שעבוד, הרי ע"כ מצד אומדנא דניחא ליה, אי"כ גם לרשב"א אתי שפיר, וצ"ע. ותו, דאין מובן מה שכתב דמשום הכי אין יורדין לנכסיו שלא בפניו, מפני שלא ניתן לכפותו כאן שאינו בפניו, דמאחר דלרמב"ן יש גם דרך כפיה ע"י הנכסים, אי"כ הרי דרך זו ניתנת להתבצע גם כשהוא עצמו אינו כאן, ואמאי לא נחת לנכסיו מדין כפיה, אע"פ שגופו לא ניתן לנו לכפותו, ממונו כאן וניתן לכפותו על זה.

ד.

על אותה הוכחה שכתב הקצות שנשתטה הוא ע"כ מדין שעבוד דאילו מצוה לא שייך כאן כיון שאינו בר מצוות, הקשה המחנ"א (צדקה סי' א') דגם שעבוד ל"ש בזה, דכל השעבוד הוא מכח המצוה ולשם קיומה, והרי בנשתטה כשם שאיננו בגדר מצוות איננו בגדר שעבוד שנובע מהחיוב של קיום המצוה. כן הקשה על תי' הכ"מ שמשו"ה לא גובים שלא בפניו מפני שמקיים המצוה במקום שהוא שם, שהרי יש דין קדימה בחיובים ושעבודים. ומזון בניו שהם הקרובים שלו קודם לצדקה אחרת אי"כ איך יכול לפטור עצמו מחיוב כלפי ילדיו במתן צדקה לאחרים, מאחר שיש שעבוד אי"כ הרי הם קודמים.

ה.

והנראה בכל זה. וראשית נבאר מה שכתב הקצות עפ"י הרמב"ן דיש דין כפיה בממונו, אך זה רק בתנאי שזה בפניו. והנה חזינא דשאר הראשונים לא ס"ל להא דהרמב"ן דלא נזכר מזה מידי. וכן הרשב"א שהרי"ן הקשה עליו כנ"ל בהסתמכות על יסוד הרמב"ן, הרי ודאי לא ס"ל, ולכאורה לא מובן אמאי ובמאי פליגי עליה.

ונראה, דמאחר שאין שעבוד נכסים, והחיוב הוא חוב שמונח על קרקפתא דגברא מבלי כל קשר לנכסיו, אם המלוה יקח הנכסים לא יקנה אותם ע"י זה וישארו של הלוה, כיון שאין עליהם שעבוד, אי"כ שיהפכו להיות שלו אם לא מדעת הלוה. ואכן לשון הרמב"ן הוא "יכפוהו בממונו", פירוש הדבר, דכשיגבו למלוה, ויראה שאין לו עצה להתחמק מתשלום החוב, ודאי דהלוה יסכים שזה יזקף על החוב וישולם ע"י, והרי זו כפייתו. דאמנם מבלי שיתרצה לא יהפך שלו, אך בדיעבד ודאי יתרצה, כשם שהכפיה בגופו היא בכדי שישלם, כן ע"י שירדו לנכסיו יסכים להקנותם למלוה. ובזה הוא דפליגי, דמאחר דאם לא יסכים הלוה לא יהפכו של המלוה, הלוה באמת לא יסכים, ממילא לא יהיה תועלת מזה שיגבו כי לא יהפך להיות שלו.

ו.

וי"ל דתליא במה שיש לחקור בעניני בעלות ואיסור הגזל, מהי הסיבה ומהו היסוד ומהו המסובב, האם ע"י שיש על החפצא איסור גזל, הרי זה קובע את ה"שלו", או היסוד הוא "שלו" ומזה מסתעף ובא איסור הגזל. והנה בתוס' רי"ד (סוכה מה:) כתב בענין גזל פחות משהו פרוטה שלמרות שאין על זה תורת גזל ואין ביי"ד מוציאין מידו, מ"מ לא נהפך זה להיות שלו, כדחזינן בערבה והדס הגזול שפסולים מדין "שלכם" אע"פ שאין בהם ש"פ, שמעינן מזה דאיסור הגזל הוא תולדה מה"שלו", אבל אין ה"שלו" תולדה מדין גזל. וכתב דבכה"ג אע"פ שאין גזל מצד הנגזל, לגבי הלוקח אינו שלו, והוי בחזקת גזל כלפיו, עיי"ש ודו"ק. [אכן בסוכה ל. בענין סתם עכו"ם גזלני קרקעות נינהו כתב רש"י גוזלים מישראל, ולמה ליה להדגיש מישראל, הרי גם מעכו"ם אסור להם לגזול, אלא מפני שבישראל המקבל מהם, כדקיימא לן גזל עכו"ם מותר, ע"י זה שיקבל מהם יקנה זאת. הרי שדין ה"שלו" קשור ונולד מאיסור גזל, אך כשגזל מותר שוב הופך להיות הדבר גם שלו. לפי דעה זאת אפשר אמנם לאמר, דמאחר דנתנה רשות להגבותו, כיון שהוא בהיתר מצד איסור גזל, גם הופך להיות שלו.] ומעתה הן יובן למה אין כפיה ע"י הנכסים רק בפניו, כי אם זה שלא בפניו, ואין הבעלים יודעים מזה, ואין הם מקנים ללוה, ע"כ לא יהיה זה שלו. וייתכן שבכה"ג גם שוב יעבור על איסור גזל כשישתמש בהם. ע"כ שפיר כתב הקצות דאם אמנם יש כפייה גם ע"י נחיתה לממונו, אך זה בתנאי שזה בפניו, ואילו שלא בפניו, אין אפשרות לנחיתה לנכסיו. ע"כ במצות צדקה אם אין דין שעבוד אין אפשרות לקחת מנכסיו לצדקה.

ז.

ועתה בענין הקושיות על הדעה שזה מדין שעבוד, איך יתכן שעבוד אניכסי השוטה, בשכל השיעבוד נובע ממצות צדקה, וזו אינה מוטלת על השוטה, וכן הקושיא השניה, דאם אכן שייך שיעבוד, איך הוא נפטר ע"י שהוא נותן צדקה לזרים בעוד שקיימים כאן ילדיו הוא, שזו חובה ראשונה שלו בצדקה שנותן.

וי"ל דנראה דמצות הצדקה קיימת בשתי פנים: **כחובת הציבור**, שהיחיד מתחייב בו מכח היותו חלק מהציבור הזה; וכחובת היחיד, שכל אחד מישראל חייב בו כל אחד לפי ערכו. דהנה חזינן (בי"ב דף ז' ע"א) לענין קופת תמחוי ושאר צרכי העניים דזה מתחלק לפי זמן היותו בעיר: חודש, שלושה חדשים, חצי שנה ושלושת רבעי שנה, כל צורך לפי שהוא. ולכאורה מאחר שהצרכים הם קיימים כל הזמן, והרי האיש הישראלי מחויב ועומד בהם כל הזמן, מהו זה שקבע לכל דבר זמן בפני עצמו. אלא שיש חובה על העיר לסדר צרכי העניים, הן המקומיים הן אלה שעוברים ממקום למקום, דזה שייך לסדר הטוב של העיר, שלא ימצא בה רעבים ומחוסרי בגדים ושאר הצרכים. מאידך יש צדקה שהיא בראש ובראשונה חובת היחיד, כך למשל נפסקה הלכה שאם יש בעיר קרוב שיכול לכלכל עני קרובו אין הגבאים נזקקים כלל אליו, כי זוהי חובתו של הקרוב קרוב קודם.

ונראה דחובה זו שהיא על הציבור, ביסודו של דבר כולם מתחייבים בה במידה שווה, או כמעט שווה, דאם למשל המצא ימצא בעיר עשיר מופלג שיכול לכסות את צרכי כל העניים, לא נאמר שהוא לבדו יעשה זאת, כיון שזוהי חובת

הציבור. כמו דמצינו לכל דבר מצרכי הציבור חלוקת הנטל לפי מידת ההשתמשות של כל אחד, דעל כן מצינו לחומת העיר שנגבית לפי נפשות וגם לפי ממון וזה משום שיש טובת הנאה גם מצד ריבוי הנפשות וגם מצד שמירת הממון, וכן יש שנגבית ומובאת בחשבון גם קרבה לחומת העיר, מאותו נימוק שהם נהנים יותר מהרחוקים. אכן ישנה מצות צדקה כחובה אישית, וזה כגון מזון הילדים, וכן חובת הצדקה לקרובים הנצרך הקרוב קודם, וזה חובה פרטית שכל עוד הוא יכול למלא אותה אין גבאי הצדקה נזקקים להם. וכן שייך מצוה פרטית, בעשיר גדול שמבחינת חובת הציבור אין מטילין עליו כפי כל האפשרות שבידו.

ח.

והנה כפיה דחובה שהיא מטעם היותו חלק מהציבור, הרי הם כשאר חובות המוטלות על הדר במקום, כל ענין לפי הזמן הנדרש שייחשב לענין זה מיושבי המקום, במובן זה מצינו החילוקים לזמן היות האיש קבוע באותו מקום שהוזכר לעיל קופה ותמחוי וכיו"ב. והללו כשם שכל חובות הבאים על אדם בתוקף חלק מהציבור יש בה גדר של חוב שיש עליו שיעבוד נכסים. אכן חובת הצדקה בתור מצוה פרטית כגון חינוך ומזון הילדים וכיו"ב חובה זו היא מגדר מצוה שנאמר בה כי למען הדבר הזה יברכך שמתן שכרה בצדה, ובזה אין באמת שיעבוד נכסים, וכן יש מקום לדון על אפשרות כפיה כשאיננו מקיים המצוה, כדרך הכפיה על מצות עשה שמסרב לקיימה.

ט.

ולפי זה מה שכתב הרמב"ם שבנשתטה יורדים לנכסיו וזנים הילדים וגם יורדים לצדקה, דכתב הכ"מ שני נימוקים, שני הנימוקים קיימים גם יחד, הנימוק שודאי ניחא ליה י"ל בעיקרו הוא כלפי מזון הילדים שמן הסתם ניחא ליה בזה. אם כי יש לומר גם שזה שייך גם לגבי מצות צדקה. אכן בזה יש לומר שהוא רק אם יש דין נוחתים לנכסיו בתור יושב המקום, דבזה שייך הסברא שמן הסתם ניחא ליה לא להשתמש בעובדא שהוא פטור מן המצוות, כי בתור תושב העיר שיוורדים לנכסיהם וזה מהוה שעבוד גמור אמדין לדעתיה דאינו רוצה להיות פורץ גדר ומקבל עול הציבור. אכן אם אין דין נחיתה לנכסים, כי אז הרי זה רק בגדר קיום מצוה אישית, הרי כיון שהוא פטור מן המצוות אין על זה אומדנא. זו היתה טענת הר"ן על הרשב"א דס"ל שאין יורדים לנכסים בשום ענין צדקה. יוצא שגם הצדקה שנגבית ע"י הגבאים מיושבי העיר, אין בה חובה מיוחדת אלא דינה כשאר צדקות, הול"ל דנשתטה פטור. וזה קושית הר"ן, ולא כן לשיטתו דבזה נוחתים לנכסים מכוח היותם חובת הציבור כמו כל הוצאות הציבור שגר בעיר, בזה שייך באמת לומר דאומדנא איכא דניח"ל, וכן יש בזה גם תורת שעבוד נכסים, מאותו נימוק דניח"ל שיהא גם עליו שיעבוד נכסים. ולא קשיא מה שהקשה המחנ"א דהרי כל השעבוד נובע מהיותה מצוה והוא פטור מן המצוות. כי החובה המוטלת בתור יושב העיר, בר מדין מצוה יש בזה משום גדר של אחד מצרכי העיר, ע"כ גם אם אין חייב במצוות, מחובה זו אינו רוצה להיות נפטר.

י.

ומתורצת גם הקושיה השניה שהקשה המחנ"א על זה שאין גובים מזונות הילדים ולא צדקה כללית ממי שהלך למדה"י. והכ"מ כתב בזה שהוא משום דעושה צדקה במקום שהוא שם. והקשה דהרי ממזון הילדים אינו יכול להפטר ע"י צדקה זו, שהקרוב קודם. כי באשר לחובת מזון הילדים, זו אינה צדקה מכוח הציבור אלא מצוה פרטית, ובזה באמת אין שעבוד נכסים, וקיימת תשובת הקצוה"ח שכפיה זו של ירידה לנכסיו שייכת רק כשהוא כאן - כפיה בפניו, מתוך הנחה שיתרצה ע"י זה שירדו לנכסיו, וכנ"ל. ואילו לצדקה הכללית בתור איש המקום, בזה באמת קיימת התשובה השניה, שאעפ"י שע"י יש שעבוד נכסים, אך הרי חובה זו קשורה עם היותו תושב המקום. ומאחר שאיננו תושב המקום כיום, אלא במדה"י, חובה זו ישלם שם, וזהו שכתב הכ"מ.

יא.

ומעתה מובן מה שהקשו התוס' בב"ב ח' רק מהא דרבא כפי' וכו' ולא ממש"י ממשכנים וכו' כי זוהי חובה מטעם היותם תושבי המקום, ובזה פשיטא דאיכא כפיה כמו כל החובות ומיסי העיר. וכל עיקר הקושיא היתה למלא מצות צדקה הפרטית של העשיר המופלג. ובזה אין שעבוד נכסים, וזהו שהוקשה להם. ולפ"ז אין בתירוץ קצוה"ח כדי תירוץ, דמש"י שזה מטעם שעבוד נכסים, לפי הני"ל הרי זה רק בצדקה מכח חלק מהציבור ואילו הקושיא היתה רק מצדקה בתור חיוב פרטי-אישי.

סימן צג : מצות קידוש השם בשלוש עבירות החמורות.

הלכה נקוטה בידינו, כפי שנמנו וגמרו בעליית בית נתזה: כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג - יעבור ואל יהרג, חוץ מעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים (סנהדרין עד א).

אף בשאר עבירות - בשעת גזירת מלכות, וכן אפילו שלא בשעת גזירה, אם מאנסים אותו בפרהסיא, דהיינו בפני עשרה מישראל - יהרג ואל יעבור (שם).

ופירש"י, שהוא כדי "שלא ירגילו העכו"ם להמריך את הלבבות לכך" (שם, ד"ה ואפילו), ומבואר שם שהוא מדין מצוות קידוש השם, ככתוב: 'ונקדשתי בתוך בני ישראל' (גמרא שם) ומכיון שהנימוק לחיוב זה הוא בשל קידוש השם, ישנה הגבלה בחיוב זה, שהוא רק אם כוונת העכו"ם להעבירו על דת. משא"כ אם כל כוונתו אינה רק להנאת עצמו - יעבור ואל יהרג (שם). וזהו משום שבאופן זה אין כאן קידוש השם. (ברש"י שם, ד"ה אלא).

ולא נתבארה בגמרא הלכה זו שבג' עבירות יהרג ואל יעבור, שבזה נקוט בידינו שאין הבדל אם זה בצנעא או בפרהסיא, וכן חייבים בזה גם שלא בשעת הגזירה, כפי שנלמד מן הכתובים (שם א), אם חיוב זה הוא מצד חומרת עבירות הללו, ואשר על כן הפטור הקיים בכל עבירות במצב של פקוח נפש מצד מה שנאמר 'וחי בהם' - ולא שימות

